

■ biobibliografia

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Números 9/10, 2015 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
DOI: 10.2436/20.3001.02.98 | P. 109-117
Data de recepció: 5/09/2014 / Data d'admissió: 15/10/2014
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

Joaquim Xirau i Palau (1895-1946)

Conrad Vilanou i Torrano

Universitat de Barcelona
cvilanou@ub.edu

Jordi Garcia i Ferrero

Universitat de Barcelona
jgarciaf@ub.edu

D'entrada, hem de dir que la trajectòria personal i intel·lectual de Joaquim Xirau i Palau, un dels nostres pensadors més reeixits del segle XX, ja ha estat objecte de diferents aproximacions bibliogràfiques, de manera que la nostra aportació no pot constituir cap novetat important. En efecte, la figura de Xirau —obligat a marxar a l'exili l'any 1939, on va morir l'any 1946 víctima d'un accident de trànsit— va romandre en un segon pla durant la llarga nit del franquisme. Només en el moment d'arribar la transició democràtica el seu record —que sempre va perviure en alguns dels seus deixebles com Jordi Maragall, Josep Maria Calsamiglia, Francesc Gomà o Miquel Siguan— va permetre l'aparició pública de mostres d'admiració i respecte per llur mestre.

Tot amb tot, i a mesura que el franquisme s'anava consumint, les obres de Xirau van començar a circular per Catalunya, si bé calgué esperar molts anys per comptar amb una edició de les seva obra completa. En aquesta direcció, paga la pena esmentar que l'any 1969 s'editava per segona vegada el llibre *Manuel B. Cossío y la educación en España* (Ariel, Barcelona, 1969), aparegut inicialment a Mèxic el 1945 i que servia per emfasitzar el paper de la Institución Libre de Enseñanza que havia estat bandejada sistemàticament durant les primeres dècades del franquisme. En qualsevol cas, aquest procés es va accentuar quan va arribar l'hora de la transició democràtica, amb la restauració de les llibertats cíviques i polítiques, en un nou context favorable a posar de manifest els vincles i vasos comunicants entre Catalunya i el nucli de la Institución Libre de Enseñanza.

Així, l'any 1978 la Diputació Provincial de Barcelona va publicar un Catàleg de l'Exposició Bibliogràfica commemorativa del Centenari de la Institución Libre de Enseñanza, organitzada amb motiu de la celebració de la III Setmana de l'Educació al segle XXI, amb la col·laboració del Club d'Amics de la Futurologia, que va tenir lloc el mes d'abril de 1976. Dins d'aquest catàleg es

va incloure un capítol dedicat a la Institución Libre de Enseñanza i Catalunya, a través d'un seguit d'autors catalans i un aplec dels textos més representatius. Entre les figures seleccionades, i al costat de Joan Maragall i Josep Pijoan, destaca el nom de Joaquim Xirau (pp. 54-55). Naturalment, entre les referències bibliogràfiques sobre la Institución se citaven alguns treballs de Xirau i, en lloc destacat, *L'amor i la percepció dels valors* (Barcelona, 1937, 72 pp.) i *Manuel B. Cossío y la educación en España* (Mèxic, 1944, 316 pp.). Justament, aquell mateix any de 1976 apareixia el llibre de Reine Guy *Axiologie et métaphysique selon Joaquim Xirau. Le personalisme contemporain de l'Ecole de Barcelone*, que constituïa una de les primeres aproximacions sistemàtiques al pensador català, que seguia una línia de treball encetada pel seu marit, el professor Alain Guy.

Durant la dècada dels vuitanta es va reeditar l'obra de Xirau més central de la seva filosofia. En referim, en concret, al volum *Amor y mundo y otros escritos*, publicat per Península l'any 1983. A banda d'*Amor y mundo* (1940), es recuperava *Lo fugaz y lo eterno* (1942) i un tercer text de caràcter menor com ara *Tres actitudes: poderío, magia e intelecto*. L'obra fou presentada com una iniciativa de la Universitat Autònoma de Barcelona i el Colegio de México. A més, incorporava una justificació de Ramon Xirau en què assenyalava que *L'amor i la percepció dels valors* (1937), suara esmentat, constituïa un clar antecedent d'*Amor y mundo* (1940). A continuació, seguia un pròleg de Jordi Maragall en què dibuixava un perfil personal i intel·lectual del nostre autor.

Tres anys més tard, l'editorial Eumo llançava l'antologia *Pedagogia i vida*, amb una introducció i tria de textos de Miquel Siguan Soler, que també havia tractat Joaquim Xirau a la Universitat de Barcelona, en la dècada dels anys trenta. Si l'any 1986 va aparèixer aquesta antologia pedagògica, l'any 1999 s'editava la segona edició. Mentrestant, i a mesura que s'aproximava el centenari del seu naixement, les referències a l'obra de Xirau es van multiplicar, fins al punt que van sorgir diverses monografies, la majoria col·lectives. Amb tot, el més important era recuperar els textos de Joaquim Xirau, cosa que es va aconseguir en dues empreses quasi successives. L'any 1996 apareixia l'*Obra selecta* de Xirau, en dos volums, amb introducció i selecció de Ramon Xirau (El Colegio de México, Mèxic). Tot seguit va sortir de la impremta l'edició de les seves *Obres Completes* en quatre volums entre els anys 1998 i 2000. Per bé que posteriorment s'han localitzat més textos —sobretot periodístics—, el cert és que aquesta edició de les obres —una iniciativa de la Fundación Caja Madrid i de l'Editorial Anthropos— facilita l'accés a la producció —llibres i articles— del pensador català.

Pel que fa a les bibliografies sobre Joaquim Xirau, tenim constància de dos aplecs. El primer constitueix una veritable biobibliografia i va ser publicat per Irene de Puig i Oliver en els *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* durant els primers compassos de la dècada dels vuitanta. Quan el centenari del nai-

xement de Xirau era ben a prop, Daniel Gili —amb la col·laboració d'Enric Pujol i Ramon Xirau— va preparar una segona bibliografia que va ser editada l'any 1995 per l'Ajuntament de Figueres. A la vista del que diem, doncs, l'aplec que aquí presentem intenta incloure el més destacat del que s'ha dit i escrit sobre Joaquim Xirau des de llavors, sobretot durant el període 1995-2013 amb algunes referències anteriors.

Es pot afegir que, en aquests últims anys, la figura de Xirau ha assolit una posició ben sòlida en el panorama del pensament català i hispànic, la qual cosa permet estudiar la seva obra al marge i amb independència de dates commemoratives. D'alguna manera, podem assenyalar —a tall de conclusió— que a mesura que la filosofia catalana s'ha normalitzat el nom de Joaquim Xirau s'ha consolidat com un referent del nostre pensament, que ara concita l'interès d'estudiosos d'Amèrica i Europa, no només de la nostra geografia sinó també d'altres indrets. Si fa uns anys Alain i Reine Guy seguien les pistes de Xirau, avui altres investigadors —com la italiana Alessia Cassani— rastregen les seves empremtes, fins a l'extrem de confegir l'any 2006 un repertori bibliogràfic que la professora transalpina ha situat sota un títol ben suggestiu com *L'amore è stato creato per pensare*.

Una vegada acabats els preàmbuls i les consideracions prèvies, segueix la nostra aportació bibliogràfica, que simplement vol oferir unes referències que poden servir de propedèutica per conèixer el pensament i la crítica (la bibliografia secundària més recent) sobre aquest filòsof i pedagog que va articular un pensament estimulantsobre la base d'una consciència amorosa que apunta vers una axiologia que cerca la plenitud vital, amb el benentès que el mestre ha de saber enamorar i el deixeble —al seu torn— estimar. Al cap i a la fi, la fórmula de Xirau s'amara de l'esperit de sant Agustí. No debades, el pensador figuerenc va escriure: «Per l'amor tots els camins són clars, totes les perspectives lluminoses. *Ama et fac quod vis*».

Bibliografia de Joaquim Xirau

Llibres

Leibniz. Las condiciones de la verdad eterna, tesi doctoral, Imprenta Pedro Ortega, Barcelona, 1921.

Rousseau y las ideas políticas modernas, Reus, Madrid, 1923.

Descartes y el idealismo subjetivista moderno, Universidad de Barcelona-Facultad de Filosofía y Letras, Barcelona, 1927.

El sentit de la veritat, «Publicacions de La Revista, 67», La Revista, Barcelona, 1929; també en castellà: *El sentido de la verdad*, Cervantes, Barcelona, 1927.

- La teoría de los valores en relación con la Ética y el Derecho*, Huelves, Madrid, 1929.
- Antología de Fichte*, selecció i introducció, «La pedagogia clásica, 3», Publicaciones de la Revista de Pedagogía, Madrid, 1931.
- Amor y mundo*, Fondo de Cultura Económica, Mèxic, 1940.
- La filosofía de Husserl: una introducción a la fenomenología*, Losada, Buenos Aires, 1941 (2a edició, Troquel, Buenos Aires, 1966).
- Lo fugaz y lo eterno*, Centro de Estudios Filosóficos de la Facultad de Filosofía y Letras-UNAM, Mèxic, 1942.
- Vida, pensamiento y obra de Bergson*, Editorial Leyenda, Mèxic, 1944.
- El pensamiento vivo de Juan Luis Vives*, «Biblioteca del pensamiento vivo, 31», Losada, Buenos Aires, 1944.
- Manuel B. Cossío y la educación en España*, El Colegio de México, Mèxic, 1945 (2a edició, Ariel, Barcelona, 1969).
- Vida y obra de Ramón Llull. Filosofía y mística*, Orión, Mèxic, 1946.
- Obras (Amor y mundo, Lo fugaz y lo eterno, Vida y obra de Ramón Llull)*, UNAM, Mèxic, 1963.
- Descartes, Leibniz, Rousseau*, Facultad de Filosofía y Letras, Seminarios (Seminario de Filosofía Moderna)-UNAM, Mèxic, 1973.
- Amor y mundo y otros escritos*, justificació de Ramon Xirau, pròleg de Jordi Maragall, Península, Barcelona, 1983.
- Pedagogía i vida*, introducció i tria de textos de Miquel Siguan i Soler, Eumo, Vic, 1986 (2a ed., 1999).
- Obra selecta*, introducció i selecció de Ramon Xirau, 2 vols., El Colegio de México, Mèxic, 1996.

Edició de les obres completes

- Obras completas*, edició de Ramon Xirau.
- Escritos fundamentales*, Anthropos/Fundación Caja Madrid, Rubí, 1998.
- Escritos sobre educación y sobre el humanismo hispánico*, Anthropos/Fundación Caja Madrid, Rubí, 1999.
- Escritos sobre historia de la filosofía. Vol. 1. Libros*, Anthropos/Fundación Caja Madrid, Rubí, 2000.
- Escritos sobre historia de la filosofía. Vol. 2. Artículos y ensayos*, Anthropos/Fundación Caja Madrid, Rubí, 2000.

Suplements a aquesta edició de l'obra completa es poden trobar en els treballs de Kima Moret i Serra, «Textos de guerra i exili poc coneguts de Joaquim Xirau (1931-1941)», i Josep Monserrat Molas, «Suplements a les Obres Completes de Joaquim Xirau», que formen part del llibre coordinat per Josep Maria Terricabras, *El pensament de Joaquim Xirau*, «Publicacions de la Càtedra Ferrater Mora, Noms de la Filosofia Catalana 4», Documenta Universitaria, Girona, 2007, pp. 191-206 i 207-223, respectivament.

Bibliografia sobre Joaquim Xirau

- Abellán, José Luis (1967), *Filosofía española en América (1936-1966)*, Guadarrama, Madrid, pp. 39-55.
- (1998), «Joaquín Xirau: el sentido ontológico del amor y su proyección erasmista», a *El exilio filosófico en América. Los transterrados de 1939*, FCE, Mèxic, pp. 47-64.
- Albero Alabort, Gonzalo (2010), «Persona, amor y sentido: desde el pensamiento de Joaquín Xirau», *Anales Valentinus. Revista de Filosofía y Teología*, XXXVI, núm. 71, pp. 55-130.
- Bastons i Vivanco, Carles i Bastons, Miquel (1984), «Correspondència de figuerencs a Unamuno: estudi especial —vida, pensament i cartes— de Joaquim Xirau (1895-1946)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 17, pp. 341-355.
- Bilbeny, Norbert (1985), «Joaquim Xirau, amor i pedagogia», a *Filosofia contemporània a Catalunya*, Edhasa, Barcelona, pp. 235-248.
- Casasús, Josep Maria (1996), «Una aportació reeixida de Joaquim Xirau al periodisme d'informació política», a *Periodisme català que ha fet història*, Proa, Barcelona, pp. 203-209.
- Cassani, Alessia (2006), «L'amore è stato creato per pensare. Bibliografia di Joaquim Xirau», *Rocinante. Rivista di Filosofia Iberica e Iberoamericana*, 2, pp. 81-90.
- (2008), «Joaquín Xirau: el alma hispánica entre España y América», a Crovetto, Pier Luigi i Sanfelici, Laura (eds.), *Palabras e ideas. Ida y vuelta*, Actas del XXXVI Congreso del Instituto Internacional de Literatura Iberoamericana, Editori Riuniti, Roma, pp. 1-10.
- (2008), «La religiosidad como categoría existencial del exilio: Joaquín y Ramón Xirau», a Ascunce Arrieta, José Ángel, *El exilio: debate para la historia y la cultura*, Saturraran, Donostia, pp. 167-182.

- (2008), «Joaquín Xirau, reformador universitario entre España y México», a Ascunce Arrieta, José Ángel, Jato, Mónica i San Miguel, María Luisa (coords.), *Exilio y universidad, 1936-1955: presencias y realidades*, Donostia-Sant Sebastià, del 13 al 15 de desembre de 2006, Saturraran, Donostia, vol. 2, pp. 1.115-1.130.
- De Lara López, Francisco (1998), «Joaquim Xirau: Barcelona, Madrid... Mèxic», *Revista de Girona*, 188, pp. 312-315.
- De Puig i Oliver, Irene (1982-1983), «Aproximació bio-bibliogràfica a Joaquim Xirau i Palau», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVI, pp. 477-522.
- Delgado, Buenaventura (2000), *La Institución Libre de Enseñanza en Catalunya*, Ariel, Barcelona.
- Durán Gili, Manuel (2007), *Diario de un aprendiz de filósofo. Notas sobre magia, religión y ciencia*, Renacimiento, Sevilla, 2007.
- i Kluback, William (1994), *Reason in exile: essays on Catalan philosophers*, Lang, Nova York.
- Escámez Sánchez, Juan (2005), «El amor y la educación: una aproximación desde Joaquín Xirau», a Bernal, Aurora et al., *Cultivar los sentimientos: propuestas desde la filosofía de la educación*, Dykinson, Madrid, pp. 63-76.
- Gili, Daniel (1995), *Joaquim Xirau, 1895-1946. Bibliografía*, elaborada per Daniel Gili, amb la col·laboració d'Enric Pujol i Ramon Xirau, Diputació de Girona/Ajuntament de Figueres, Figueres.
- Girau i Reverter, Jordi (1989), «Joaquim Xirau, pensador d'inspirador cristiana», *Revista Catalana de Teologia*, XIV, pp. 553-564.
- Gomà i Musté, Francesc (1988), «Records de la meua vida universitària», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 2, pp. 63-77.
- Gómez i Inglada, Pere, Marquès i Sureda, Salomó, Pagès i Manté, Joaquim, Planagumà i Vilalta, Lu i Vilanou i Torrano, Conrad (2012), *La carpeta de l'oncle: correspondència de Joan Roura-Parella*, Ajuntament de Tortellà/Universitat de Girona, Girona. A la p. 289 es detalla que Xirau va enviar quatre cartes des de París a Joan Roura-Parella durant la primavera de 1939, l'última dirigida conjuntament a Joan Roura i Antoni Moles. Tot i que no es reproduïen aquests escrits, al llarg del llibre —que fa una anàlisi del pensament i de la correspondència de Joan Roura-Parella— sí que es troben referències sobre Joaquim Xirau i les seves relacions, no sempre fluides, amb els exiliats.
- Gotsens, Josep i Vilanou, Conrad (1995), *Joaquim Xirau i Palau. En el centenari del fundador de la Facultat de Pedagogia (1895-1946)*, Facultat de Pedagogia, Barcelona.

- Guy, Alain (1966), «La philosophie de l'amour selon Joaquín Xirau», a *Mélanges à la mémoire de Jean Sarrailh*, Centre de Recherches de l'Institut d'Études Hispaniques, Paris, pp. 425-436.
- (1966), «La théorie du symbole chez Joaquín Xirau», a *Le Langage (Actes du XIIIe Congrès des Sociétés de philosophie de langue française, Genève, 1966)*, Ed. de La Baconnière, Neuchâtel, pp. 168-171.
- (1993), «Actualidad del pensamiento de Joaquín Xirau», a *Diversas claves del pensamiento español contemporáneo*, Fundación Fernando Rielo, Madrid, pp. 7-25; el text correspon a una conferència dictada el 4 d'abril de 1991.
- Guy, Reine (1976), *Axiologie contemporaine selon Joaquim Xirau. Le personnalisme contemporain de l'Ecole de Barcelona*, prefaci de Jean-Marc Gabaude, Association des Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail, Tolosa de Llenguadoc, 1976.
- (1984), «Joaquim Xirau, militant du personnalisme», *Enrahonar*, 10, pp. 63-70.
- Hernández García, Gabriela (2000), *La plenitud vital. Ética de la conciencia amorosa en la filosofía de Joaquín Xirau*, Col. Mirador de Posgrado, Facultad de Filosofía y Letras, División Estudios de Posgrado, UNAM, Mèxic.
- Larroyo, Francisco (1941), *El romanticismo filosófico: observaciones a la Weltanschauung de J. Xirau*, Logos, Mèxic.
- Llopart, Pilar (2002-2003), «De Joaquim Xirau a M. B. Cossío: dotze cartes i una targeta de visita», *Temps d'Educació*, 27, pp. 419-439.
- Maragall, Jordi (1968), «Record de Joaquim Xirau», *Convivium*, 26, pp. 115-122.
- Miquel Mut, Joan (2001), «Influències del concepte d'amor de Joaquim Xirau sobre l'espiritualitat de Joan Mascaró i Fornés», *Taula, quaderns de pensament*, 35-36, pp. 81-92.
- Monserrat Molas, Josep (2007), «Joaquim Xirau i Joan Crexells, condeixebles», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, XVIII, pp. 49-69.
- (2012), «Joaquim Xirau i la Unió Socialista de Catalunya», *Afers*, XXVII:71/72, pp. 305-323.
- Sáiz, Milagros i Sáiz, Dolors (2010), «El lugar de Joaquim Xirau en el 'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya'», *Revista de Historia de la Psicología*, vol. 31, 2-3, pp. 41-62.
- Sánchez Carazo, José Ignacio (1997), «Joaquín Xirau: una filosofía del amor», *Mayéutica*, 23, pp. 43-89.
- (1997), *Xirau (1895-1946)*, Ediciones del Orto, Madrid.
- (2002), «Joaquín Xirau: la fecundidad del exilio», *El Ateneo. Revista científica, literaria y artística*, 11, pp. 139-146.

- Sánchez Cuervo, Antolín (2008), «¿Pensamiento crítico en español? De la dominación al exilio», *Arbor. Ciencia, pensamiento y cultura*, 734, pp. 1.015-1.024.
- (2010), «Del exilio al arraigo. El organismo iberoamericano de Joaquín Xirau», a Sánchez Cuervo, Antolín i Hermida de Blas, Fernando (coords.), *Pensamiento exiliado español: el legado filosófico del 39 y su dimensión iberoamericana*, Biblioteca Nueva/CSIC, Madrid, pp. 102-125.
- Siguan, Miquel (1995), *Centenari Joaquim Xirau: 1895-1995*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- Terricabras, Josep M. (coord.) (2007), *El pensament de Joaquim Xirau*, «Publicacions de la Càtedra Ferrater Mora, Noms de la Filosofia Catalana 4», Documenta Universitaria, Girona. Conté els següents treballs: Ramon Xirau, «Memòria de Joaquim Xirau», pp. 7-15; Antoni Vicens, «Amor i dignitat del món. Sobre la filosofia de Joaquim Xirau», pp. 17-29; Gabriela Hernández García, «La plenitud vital», pp. 31-60; José Ignacio Sánchez Carazo, «La dimensió religiosa de l'obra de Joaquim Xirau», pp. 61-75; Miquel Siguan, «Joaquim Xirau. El ciutadà, el pensador, el mestre», pp. 77-100; Conrad Vilanou i Torrano, «Joaquim Xirau: política vol dir Pedagogia», pp. 101-145; Octavi Fullat i Genís, «Eduquem persones no pas sistemes», pp. 147-161; Leticia Cabañas, «Joaquim Xirau i Leibniz: les condicions de la veritat eterna», pp. 163-175; Miquel Verdaguer Turró, «Joaquim Xirau, deixeble de Serra Hünter», pp. 177-180; Oriol Ponsatí-Murlà, «Joaquim Xirau i la consciència amorosa», pp. 181-190; Kima Moret i Serra, «Textos de guerra i exili poc coneguts de Joaquim Xirau (1931-1941)», pp. 191-206; Josep Monserrat Molas, «Suplements a les obres completes de Joaquim Xirau», pp. 207-223.
- Valdés, Margarita (2009), «El exilio español en México: José Gaos, Joaquín Xirau y Eduardo Nicol», a Garrido, Manuel, Orringer, Nelson R., Valdés, Luis M. L. i Valdés, Margarita (coords.), *El legado filosófico español e hispanoamericano del siglo XX*, Cátedra, Madrid, pp. 535-562.
- Velasco Gómez, Ambrosio (2008), «Humanismo hispanoamericano», *Revista de Hispanismo Filosófico*, 13, pp. 13-30.
- Vicens, Antoni (1979), «Joaquim Xirau i l'exploració d'un idealisme no ego-cèntric», *L'Avenç*, 13, pp. 10-13.
- Vilanou, Conrad (coord.) (1996), *Joaquim Xirau. Filòsof i pedagog*, Universitat de Barcelona, Barcelona. Conté els següents treballs: Antoni Mora, «Memòria de Joaquim Xirau i el seu temps», pp. 9-19; Jordi Sales i Coderch, «Joaquim Xirau: relació amb el pensament i la cultura catalana», pp. 21-27; Norbert Bilbeny, «Joaquim Xirau: l'ordre amorós dels valors», pp. 29-34; Buenaventura Delgado, «Joaquim Xirau y el institucionismo», pp. 35-44; Josep González-Agàpito, «Joaquim Xirau, polític de l'educació», pp. 45-55;

- Lluís Folch i Camarasa, «El Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (1930-1938)», pp. 57-62; Conrad Vilanou, «Joaquim Xirau i la constitució de la Pedagogia com a ciència de l'acció educadora», pp. 63-91; Jorge Larrosa, «Variaciones a partir de «Amor y pedagogía»», pp. 93-107.
- Vilanou, Conrad (1997-1998), «Un article de Joaquim Xirau sobre l'educació sexual», *Educació i Història*, 3, pp. 143-148.
- (2001), *Joaquim Xirau, 1895-1946: quan la filosofia esdevé pedagogia*, «Quaderns del Mercadal, 1», Universitat de Girona, Girona.
- (2003), «Joaquim Xirau. Deu fites en el pensament d'un filòsof-pedagog», a Monserrat Molas, Josep i Casanovas, Pompeu, *Pensament i filosofia a Catalunya. II: 1924-1939*, INEHCA/Societat Catalana de Filosofia, Barcelona, pp. 149-184.
- (2011), «La formación, entre el amor y la plenitud: de J. W. Goethe a Joaquín Xirau», a Vergara Ciordia, Javier, Sánchez Barea, Fermín i Comella Gutiérrez, Beatriz (coords.), *Ideales de formación en la Historia de la Educación*, Dykinson, Madrid, pp. 399-436.
- Xirau, Ramon (1985), «Los filósofos españoles transterrados», a *Estudios de Historia de la Filosofía en México*, Universidad Nacional Autónoma de México, Mèxic, pp. 295-318.

